

Н. М. Руденко (Київ),
Є. І. Франчук (Луцьк)

Наукова конференція «Рік 1941: трагічне і героїчне»

28—30 травня 1991 р. у Луцьку відбулася наукова конференція на тему «Рік 1941: трагічне і героїчне», присвячена 50-річчю нападу фашистської Німеччини на Радянський Союз та початку партизанського руху на тимчасово окупованій території нашої країни. Її організували відділ історії України періоду другої світової війни Інституту історії України АН УРСР та Луцький державний педагогічний інститут ім. Лесі Українки.

У роботі конференції взяли участь науковці Інституту історії України АН УРСР, Інституту історії АН БРСР, Інституту політичних досліджень при ЦК Компартії України, працівники Центрального партійного архіву Компартії Білорусії і редакції Волинської обласної Книги Пам'яті, викладачі Академії МВС СРСР, Київського університету ім. Т. Г. Шевченка, Вінницького педагогічного інституту ім. М. Островського, Луцького педагогічного інституту ім. Лесі Українки, Мінського педагогічного інституту ім. О. М. Горького, Київського політехнічного інституту, Криворізького гірничорудного інституту, Одеського технологічного інституту харчової промисловості ім. М. В. Ломоносова, Ровенського інституту культури, а також ветерани Великої Вітчизняної війни, вчителі історії шкіл і професійно-технічних училищ області, студенти Луцького педінституту.

Вступним словом конференцію відкрив ректор Луцького державного педагогічного інституту ім. Лесі Українки, канд. іст. наук, доц. Б. Й. Заброварний.

Потім заступник голови виконавчого комітету Волинської обласної Ради народних депутатів А. Ф. Давидовський наголосив на тому, що сучасне суспільство не задовольняє спрощене висвітлення в історичній літературі подій Великої Вітчизняної війни і висловив впевненість, що на конференції деякі з них будуть оцінені з нових позицій. Він підкреслив, що конференція, присвячена початку Великої Вітчизняної війни, не випадково проходить у Луцьку. Адже саме тут починався у муках і борні шлях до Перемоги, який тривав 1418 днів і ночей.

З науковою доповіддю на тему «Велика Вітчизняна війна: пошуки правди історії» виступив зав. відділом історії України періоду другої світової війни Інституту історії України АН УРСР д-р іст. наук, проф. М. В. Коваль. Доповідач зробив спробу під кутом зору нового мислення оглянути історіографічний доробок з проблематики Великої Вітчизняної війни, зокрема подій 1941 р. Наявна література не дає відповіді на багато питань, у тому числі головне: чи міг скластися по-іншому початок фашистської агресії проти СРСР. Як зазначив М. В. Коваль, найменше можуть задовольнити вимогливого читача праці, створені в 70-ті — першій половині 80-х років, зокрема такий взірць заідеологізованої та заполітизованої історіографії, як дванадцятитомна «История второй мировой войны».

Між тим, посилення інтересу до подій 1941—1945 рр., зокрема до початкового періоду боротьби радянського народу проти фашистської

агресії, зумовлюється тим, що останнім часом дослідники стали поглиблено вивчати і висвітлювати так звані «білі плями» в історії війни, переглядати системи доказів і поглядів на деякі ранише, здавалося б, цілком прийнятні тлумачення певних подій.

Але створення оновленої за науковими засадами історіографії — процес тривалий і суперечливий. Проте незаперечною є істина: тільки історіографія, незалежна від «соціальних замовлень» тих чи інших політичних кіл, і така, що базується не на здогадах і міфах або на умовчаннях, а на достовірній і зваженій інформації, на чесних поясненнях «незручних», «невивідних» фактів, здатна дати відповідь на головне питання — чи могла країна уникнути страшної біди: окупації великої частини території, загибелі десятків мільйонів людей, руйнування сотень міст, тисяч сіл, десятків тисяч підприємств. М. В. Коваль виклав свої пропозиції щодо розробки оновленої проблематики з історії України періоду другої світової війни.

Ст. наук. співроб. Інституту історії України АН УРСР, канд. іст. наук, полковник запасу І. Т. Муковський присвятив своє повідомлення бойовим діям Українського прикордонного округу в перші дні фашистської агресії. На основі аналізу фактів, що стали відомими лише останнім часом, він зробив спробу показати, що, незважаючи на грубі прорахунки політичного і військового керівництва країни, воїни-прикордонники виявили зразки стійкості, мужності і самопожертви.

Прикордонні бої частин Червоної Армії на Волині в червні 1941 р. — тема виступу доц. Луцького державного педінституту ім. Лесі Українки, канд. іст. наук В. О. Кудя. Він зазначив, що на території Волинської області 8 дивізій Червоної Армії відбивали наступ 12 дивізій фашистських військ з складу 6-ї німецької армії — найкращого з'єднання вермахту, підтримуваного 1-ю танковою групою Е. Клейста. Виступаючий наголосив, що напередодні війни, незважаючи на численні порушення радянського кордону німцями (загалом близько 2 тис. разів), командування Червоної Армії зволікало з підготовкою воїнів до відсічі майбутньому агресору.

За дорученням Волинської обласної ради ветеранів війни і праці виступив учасник Великої Вітчизняної війни А. Д. Поляков. На Волині в ході оборонних боїв, зазначив він, було здійснено багато подвигів, великого розмаху набрав партизанський рух. Ветеран війни розповів про свій бойовий шлях. Учасник Сталінградської битви, він з червня 1944 р. воював, зокрема, на Волині і Ровенщині, за бойові заслуги удостоєний багатьох бойових нагород, у тому числі ордена Олександра Невського.

З повідомленням на тему «Фашистська армія — зняряддя імперіалістичної агресії і розбою» виступила ст. наук. співроб. Інституту історії України АН УРСР, канд. іст. наук Н. М. Руденко. На основі аналізу документів ЦАМО СРСР вона висвітлила кількісний, соціальний, національний і віковий склад німецьких збройних сил, а також національних частин і з'єднань у складі вермахту, сформованих із представників європейських народів — сателітів гітлерівської Німеччини, акцентувала увагу на географії використання бойових сил ворога на радянсько-німецькому фронті, військовій підготовці і освіченості його особового складу.

На прикладі України розкрила суть економічної політики Радянського уряду напередодні і на початку Великої Вітчизняної війни ст. наук. співроб. Інституту історії України АН УРСР, канд. іст. наук Л. В. Кондратенко. Вона зазначила, що великим досягненням нашої країни було створення її другої економічної бази на Сході, посилення її за рахунок перебазування туди підприємств, людських ресурсів з України. На розсуд присутніх Л. В. Кондратенко поставила запитання: чому в роки війни, коли ворог захопив значні території, радянська економіка працювала на повну потужність із необхідним ефек-

том, сьогодні ж, маючи величезні територіальні простори, уряд не може налагодити її нормальну діяльність.

Ст. наук. співроб. Центрального партійного архіву Компартії Білорусії К. І. К о з а к проаналізував проблеми і труднощі розгортання боротьби проти фашистських загарбників у 1941—1942 рр. в Західній Білорусії, на території якої Радянська влада була встановлена в 1939 р. і де в довоєнний час проживали 5 млн. чол. Особливістю партизанської боротьби тут було створення невеликих осередків, антифашистських комітетів, які не мали зв'язку з центром, і народні месники добували зброю в боях з ворогом. Доповідач підкреслив, що, незважаючи на складність початкового періоду війни, в Західній Білорусії сформувалися структури, які дали поштовх розвитку могутнього партизанського руху.

З спогадами перед учасниками конференції виступив М. С. К о р ч е в, який у перші місяці війни очолював на Ровенщині невелику партизанську групу, що згодом переросла в загін. Оцінюючи ефективність дій народних месників, він назвав їх другим фронтом Червоної Армії. На Волині, повідомив виступаючий, у партизанських формуваннях поряд з українцями, які становили 50% їх чисельності, воювало 22% росіян, решта — представники інших національностей. М. С. Корчев звернув увагу учасників конференції на необхідність поліпшення організації робіт щодо упорядкування могил загиблих у роки війни.

Тему «Українські націоналісти в політиці фашистської Німеччини щодо України: переддень та перший період війни» порушив ст. наук. співроб. Інституту політичних досліджень при ЦК Компартії України, канд. іст. наук В. А. Ч у м а к. Він підкреслив, що документальні матеріали свідчать про виношування українськими націоналістами надій домогтися створення незалежної України за рахунок іноземних сил, які мали завдати нищівного удару Радянському Союзові. Тому оунівці сумлінно допомагали гітлерівцям: співпрацювали з німецькою розвідкою, з перших днів війни займалися підвивною діяльністю.

Цікавий фактичний матеріал про евакуацію протягом 1941—1942 рр. у радянський тил дітей і дитячих закладів навела доц. Криворізького гірничорудного інституту, канд. іст. наук В. В. Л е н с ь к а. Вона зупинилася як на труднощах процесу евакуації, влаштування дітей на місцях, так і на недоліках у проведенні цієї роботи.

Вчений секретар Інституту історії України АН УРСР, канд. іст. наук В. Ф. Р е п р и н ц е в акцентував увагу учасників конференції на найменш досліджених і водночас найбільш трагічних сторінках українсько-польських стосунків у роки другої світової війни, зокрема на таких, що становлять інтерес як для науковців, так і для масового читача. Ними є: депортація поляків із Західної України у 1939—1940 рр., Катинська трагедія, україно-польські збройні конфлікти у 1942—1947 рр. та ін.

На конференції виступив відповідальний секретар Волинської обласної Книги Пам'яті В. А. Н а к о н е ч н и й. Своє повідомлення він присвятив питанням формування підпілля і зародження партизанського руху на Волині в червні 1941 р. Доповідач змалював тяжкі умови, в яких відбувалося створення підпільних організацій. Незважаючи на терор фашистів, підпільні організації і партизанські формування створювалися в області з перших днів війни. Організаторами опору загарбникам виступали члени Компартії Західної України (КПЗУ). Після знищення націоналістами активістів КПЗУ на Волинь були направлені комуністи з центральних районів країни, але більшість їх з різних причин загинула. В. А. Наконечний підкреслив, що не відповідало дійсності твердження про привнесення руху опору окупантам зі сходу України.

Доц. Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка, канд. іст. наук. Є. В. С а ф о н о в а, ст. наук. співроб. Академії МВС СРСР,

канд. іст. наук А. С. Чайковський, ст. наук. співроб. Інституту історії АН БРСР, канд. іст. наук В. І. Гуленко, доц. Мінського державного педагогічного інституту ім. О. М. Горького, канд. іст. наук О. О. Коваленя, зав. кафедрою політичної історії Криворізького гірничорудного інституту, доц., канд. іст. наук В. В. Стецкевич, декан факультету Ровенського державного інституту культури, канд. іст. наук П. О. Савчук, доц. Київського політехнічного інституту, канд. іст. наук П. М. Чернега, викладач Київського політехнічного інституту, канд. іст. наук А. К. Кочерга, в. о. доц. Вінницького державного педагогічного інституту ім. М. Островського, канд. іст. наук І. В. Мазило, аспірант Інституту історії України АН УРСР А. В. Гриневич свої повідомлення зробили 29—30 травня на зустрічах з ветеранами Великої Вітчизняної війни, прикордонниками, у виробничих колективах, професійно-технічних училищах і школах Маневицького, Любешівського, Володимир-Волинського і Любомльського районів області.

Одержано 12.07.91.

**М. П. Ковальський (Дніпропетровськ),
О. І. Журба (Дніпропетровськ)**

Друга науково-краєзнавча конференція «Острог на порозі 900-річчя»

1—2 червня 1991 р. відбулася Острозька науково-краєзнавча конференція. Вона зібрала спеціалістів різного профілю: археологів, мистецтвознавців, філологів, істориків, працівників архівів та музеїв тощо. Вони представляли наукові, культурні та освітні установи багатьох регіонів України (Київ, Львів, Острог, Луцьк, Дніпропетровськ та ін.).

Тематично доповіді відзначалися різноманітністю і не обмежувалися тільки Острогом та його околицями. В них ішлося про всі волинські землі (з давніх-давен до середини ХХ ст.).

Значна частина виступів була присвячена джерелознавчим та архівознавчим аспектам історії краю. Серед них варто згадати дослідження, де розглядалися відомості про Острог у документах Литовської метрики (канд. іст. наук С. В. Абросимова — Дніпропетровський історичний музей), свідчення історичних джерел про діяльність князів Острозьких (д-р іст. наук, проф. М. П. Ковальський — Дніпропетровський держуніверситет (далі — ДДУ), згадки про татарські напади на Волинь у Луцьких гродських книгах другої половини XVI ст. (канд. іст. наук В. Б. Атаманенко — ДДУ), поборові реєстри XVI ст. як джерело з історії волинських міст XVI ст. (А. С. Заєць — Львівський поліграфічний інститут), мережа приватних архівів на Волині в першій половині XIX ст. (канд. іст. наук О. І. Журба — ДДУ).

Особливий інтерес присутніх викликала розповідь зав. відділом Ровенського краєзнавчого музею канд. іст. наук Г. В. Бухало про дослідження з історії Острозької землі на сторінках видань Інституту дослідів Волині в Канаді, зокрема 16-томного «Літопису Волині», які ще невідомі українським ученим.

Певну увагу учасники конференції приділили проблемам історіографії. Аспірантка ДДУ І. М. Ковальська розглянула питання відображення теми Острога у спогадах та листах П. Куліша та М. Костомарова. Зав. кафедрою Ровенського інституту культури С. І. Шевчук